

Kononenko A.Yu. PRINCIPLES OF THE LIGHT IMAGE CONSTRUCTION OF AN ARCHITECTURAL OBJECT. This paper deals with a subject of the light image creation of an object, which is a result of the light and three categories of architectural form (volume, plastic, and color) interaction. Author proposes methodology for designing

external architectural lighting of objects, which is based on theoretical and practical experience in this field.

Key words: light image, light and volume design, light and color features, artificial lighting, light and planning structure.

DOI: 10.29295/2311-7257-2019-96-2-76-80
УДК 72.01

Крейзер І. І.

*Харківський національний університет будівництва та архітектури
(вул. Сумська, 40, Харків, 61002, Україна; e-mail: irinakreizer57@gmail.com; orcid.org/0000-0003-2112-7353)*

ЗМІНА РОЛІ ДЕКОРУ В АРХІТЕКТУРІ НА ЗЛАМІ ХІХ – ХХ-го СТОЛІТЬ

Дана стаття є продовженням циклу досліджень присвячених визначенню ролі і місця декору у формуванні архітектурних об'єктів різних епох, стилів і напрямків з давнини до наших днів. Метою цих досліджень є виявлення змістовної складової декору, прийомів і методів використання у формуванні, а особливу цікавість становлять ті принципи і засоби, що з'являються як заміники декору в «сучасній» архітектурі і наступних напрямках ХХ –го – початку ХХІ-го століття. Завданням даної статті є виявлення в роботі і методах європейських і американських майстрів кінця ХІХ-го – першої половини ХХ-го століть принципово нового розуміння тогочасних завдань архітектури і визначення виразних прийомів у формуванні, які прийшли на зміну декору. Методика дослідження базується на вивченні творчого почерку майстрів, порівняльному та історико-генетичному аналізі. Результатом дослідження стали виявлені тенденції змін уявлень про «сучасність» архітектури, принцип відмови від декорування архітектурної форми був замінений на естетику чистої поверхні, раціоналізм геометрії формування і т. д. Передбачається подальше дослідження змістів і ролі декору в архітектурі, оскільки раціоналістичними напрямками архітектура першої половини ХХ-го століття не обмежується.

Ключові слова: декор, архітектура, раціоналізм, формування, композиційні засоби.

Вступ. Розвиток індустріальних методів будівництва у ХХ-му сторіччі, лавиноподібний потік відомостей, що прийшов разом з Інтернетом у ХХІ –му, зменшили обсяг і значення для людей архітектурної інформації. Проблеми сучасного суспільства, техніцизм, дегуманізація міського середовища, надмірна політизація і збільшення кризових явищ в світі надають руйнівний вплив на архітектуру. Питання: чи потрібен сьогodнішній архітектурі декор як складова архітектурної пластики може здатися несуттєвим і надуманим. Однак, архітектурна пластика і декор як її складова синтезують семантичну і естетичну інформацію, об'єднуючи матеріальну і духовну субстанції архітектури.

Проблема національного і інтернаціонального в архітектурі, що виникла ще в другій половині ХХ століття по сьогodнішній день не знайшла свого рішення. Зниження художньої виразності типових районів, одноманітність пластичних форм,

психологічний вплив на людину величезних розмірів будівель, безмежні простори прибудинкових територій, одноманітність художньої мови «сучасної» архітектури привели до появи постмодерністичних теорій і дали поштовх до появи великої кількості еkleктичних рішень. Відповідь на питання чи потрібен декор і чи є йому місце в сучасній архітектурі, як і раніше залишається відкритим.

Метою статті є визначення місця декору як складової архітектурної пластики в творчості найбільш радикальних майстрів західної архітектури, представників раціоналістичних течій, що пізніше увійшли до модернізму, який охопив першу половину ХХ століття. **Завданням** є виявлення в роботах майстрів принципово нового розуміння сучасних завдань архітектури і визначення виразних прийомів у формуванні, які прийшли на зміну декору. **Методика дослідження** базується

на порівняльному та історико-генетичному аналізі.

Вивченість питання. У попередніх статтях «Декор в архітектурі ХХІ століття» і «Змістовна складова декору в формоутворенні еклектики і модерну» автором були розглянуті трактування поняття декору в архітектурі; дані загальні уявлення про зміну ролі декору в архітектурі, починаючи з кінця ХІХ-го і до початку ХХІ-го століть; виявлено напрями подальшого розвитку архітектури та її взаємодія з декором [1]. У наступній статті був запропонований поглиблений порівняльний аналіз змістовних аспектів і ролі декору в формоутворенні еклектики і модерну [2].

Результати дослідження. На зламі ХІХ – ХХ століть в архітектурі, як і в мистецтві загалом, відбуваються яскраві події, пов'язані з виникненням нових матеріалів, технологій в будівництві, новими запитами суспільства, щодо формування сучасних типів споруд. Як результат, в пресі того часу з'являються виступи окремих архітекторів з призовами про відмову від орнаменту, прикрашання архітектурної форми і декору взагалі. Майже одночасно з цим, в архітектурі беруть розвиток напрямки, що висувують свої ідеї у мистецтві і архітектурі, пов'язані з поняттям «сучасності»:

- абстракціоністи, кубісти ставили проблему передачі в матеріалі (скульптурі, архітектурі, живописному полотні) скорості пересування, швидкості руху. Представники: Пабло Пікассо, Жорж Браж;

- німецький союз дизайнерів Веркбунд працював над ідеєю об'єднання мистецтва, промисловості і новаторської архітектури;

- голландський рух «Де Стейл» вів пошук форм, які б охоплювали всю інтелектуальну і візуальну гармонію світу. Представники: Піт Мондріан, Тео ван Дусбург;

- російський конструктивізм базувався на переконанні, що мистецтво служить соціальній меті і є віддзеркаленням особистого, а не суспільного досвіду. Представники: Міхаїл Ларіонов, Наталя Гончарова;

- італійські футуристи працювали над технікою передачі руху, на відміну від кубістів, робили повтори форм, ефекти фрагментації, змінювали пропорції – розтягували форми. Представники: Ф. Марінетті, Джіно Северіні, Карло Карра, Джакомо Балла та інш.;

- супрематизм К. Малевича протиставляв традиційному способу зображення супрематичний знак, головною його якістю була новизна, а також несхожість на все, що створювалося раніше;

- раціоналізм висунув вимогу єдності архітектурної форми, конструкції і функціонально обумовленої просторової структури. Раціоналісти прагнули виробити нові архітектурні методи, що відповідали б тогочасним суспільним потребам, естетичним запитам і рівню промислово-технічного розвитку. Раціоналістами називали себе архітектори, що висували на перший план психофізіологічні особливості сприйняття архітектурної форми і прагнули знайти раціональні начала в зразковому аспекті архітектури [3] і т. д.

Серед архітекторів посилювалась напруга і прагнення розвивати творчість на основі сучасних матеріалів, прогресивних методів будівництва. Призначення споруди, функціональна організація простору для конкретного життєвого або виробничого процесу ставали вихідними принципами формоутворення: «Віра в безмежні можливості техніки, схиляння перед «розумною машиною» властиві для початкових етапів нової архітектури» [4, стор. 195].

Ім'я архітектора **Адольфа Лооса** пов'язане з боротьбою проти безглузлого прикрашання в мистецтві. Ця боротьба пройшла через усю його творчість. Аж до кінця свого життя Лоос проповідував і в теорії і практиці ідею очищення мистецтва - теорію пуризму. Як теоретик він найбільш відомий своїм есе «Орнамент і злочин» (1913), в якому критикував модерн (перш за все - «югендстиль») в європейській архітектурі, за його орнаментальність. У своїх книгах він розглядав будинок як єдину форму, яка не терпить нічого зайвого, і нападав з нещадною критикою на практику прикрашати будівлі всілякими «надмірностями». Під впливом його ідей багато видних майстрів

модерну перетворилися на затятих послідовників інтернаціонального стилю (раціоналізму). Відомий його вислів 1898-го р. щодо прикраси в архітектурі: «Чим нижче в своєму розвитку народ, тим більше розкішні його орнаменти й прикраси. Індіанець покриває орнаментом кожен предмет, кожен човен, кожне весло, кожну стрілу. Вважати, що орнамент робить річ краще, означає дивитися на світ з точки зору індіанця. Нам треба подолати в собі індіанця. Індіанець каже: ця жінка красива, тому що у неї в носі і у вухах золоті сережки. Людина високої культури говорить: ця жінка красива, тому що вона не носить сережок ні в носі, ні у вухах. Шукати красу тільки в формі, незалежної від орнаменту, - мета, до якої має прагнути людство» [5, стор. 72]. У 1909 році банкір Леопольд Гольдштейн найняв австрійського архітектора Адольфа Лооса побудувати комерційну будівлю на Міхаелерплатц у Відені (поруч з імператорським палацом, в центрі міста) для свого підприємства [6]. Керівником проекту був призначений Ернст Епштейн, а будівництвом займалася компанія Pittel & Brausewetter. Будівля була відкрита в 1911 році. Будівля виконана в стилі віденського модернізму. В народі будинок отримав назву «Будинок без брів», а у імператора він взагалі викликав обурення, і, щоб уникати негативу, він взагалі відмовився проїжджати повз дану будівлю. На відміну від будинків навколо, оформлених пишним декором у бароковому стилі, будівля Лооса не мала декорування стін (її порівнювали з оголеною людиною, що опинилася у натовпі), а також була відсутня традиційна для того часу віконна покрівля. Після уточнень і узгоджень вікна будівлі отримали бронзові квіткові ящики. З цієї будівлі А. Лоос започаткував раціоналістичний напрям в архітектурі, що проповідував очищення стін від зайвого декору.

Міс ван дер Рое у ранніх проектних роботах розробляв нову якість стінової конструкції. Стіна у нього стала не просто елементом, що обрамляла будівлю по периметру. Вона була виведена за межі будівлі і, пов'язуючи її з оточенням, мала самостійне значення. Стіна переставала існувати тільки як конструктив,

наповнюючись змістами загальної концепції, вона ставала скульптурою.

Починаючи з 1924-го року, принцип функціонального розподілу стає для архітектора основним при проектуванні житлових будівель. Міс ван де Рое закладає нове розуміння при розробці зовнішнього вигляду будівлі. Він не прагне укласти функцію в складний обсяг, а навпаки, цілком підпорядковує об'ємно-просторове рішення призначенням будівлі. Таким чином, виходить вільно-розчленована композиція споруди. Самодостатня, що не потребує ніяких надмірностей у вигляді додаткового декорування, так як сама є закінченим експонатом. Міс отримав можливість повністю проявити свої архітектурні таланти і погляди під час будівництва павільйону Міжнародної виставки 1929-го року в Барселоні [7]. В американський період свого життя і творчості Міс розробив принцип, який отримав назву універсальності і «шкіри і кісток», що знайшло своє втілення у будівлі Технологічного інституту в Чикаго, житлових будинках на Лейк-Шор-драйв, а в 1960-х рр. у новій Національній галереї в Берліні.

Чи потрібен був Місу декор? Однозначно – ні! Йому вдалося до останнього залишитися вірним собі і своїм принципам, які розвивалися з кожним новим проектом. Вдалося довести можливість існування і доречність ідей: «менше - означає більше», «універсальної» будівлі (гранично простого за формою скляного паралелепіпеда, поверхня якого розчленована рівномірно повторюваними стійками), принципу «шкіри і кісток», ідеї чистоти геометрії і підпорядкування єдиній модульній сітці [8, 9].

Ле Корбюзьє в молодому віці підтримав раціоналістичні течії авангарду, потім за підтримки однодумців став засновником і яскравим представником модернізму або так званого інтернаціонального стилю. Риси притаманні його архітектурним спорудам: вільний перший поверх – вся будівля піднята на колонах; плаский дах-терраса, що може бути використовуваною; прозорі скляні фасади; вільне планування поверхів; вільні від декору бетонні стіни; геометризм формоутворення і

стриманість в об'ємно-просторовому рішенні. На виставці у 1922-му році Ле Корбюзьє представив проект міста майбутнього, де продемонстрував свою майстерність як урбаніст. Марсельська одиниця - місто в місті: «Велика індустрія повинна зайнятися житловим будівництвом і поставляти серійні елементи будинків. Треба створити «дух серійності» - прагнення будувати будинки серіями, прагнення жити в будинках-серіях, прагнення мислити про будинки як серії» [10, 11].

Френк Ллойд Райт – американський архітектор-новатор, творчість якого мала величезний вплив на розвиток західної архітектури в першій половині ХХ століття. Творець «органічної архітектури» і пропагандист відкритого плану [12, 13]. Головна ідея в його роботах - безперервність архітектурного простору протиставляється підкресленому виділенню частин в класичній архітектурі.

Переконання майстра: там, де за основу береться природа, будівля повинна немов рости з землі, її форма повинна перебувати в гармонії з навколишнім середовищем: «Будинок не повинен стояти на пагорбі. Він повинен бути пагорбом. Бути його частиною. Будинок і пагорб повинні існувати разом, перебувати в єднанні» [14]. Унікальність роботи Френка Ллойда Райта в тому, що архітектура яку він створював була однаково опрацьована як «зовні», так і «усередині». Він зробив величезний внесок в архітектуру заклавши принципи органічної архітектури, якого він суворо дотримувався практично в кожній своїй споруді. Характерною рисою серії запроєктованих Райтом «будинків прерій» була відсутність декоративних елементів. Цей же прийом був використаний при будівництві офісу Ларкін-білдинг. Будівля характеризується величезними просторами і відсутністю каркаса. Вона створена з цегли і покрита дахом зі скла. Найяскравішим представником «будинків прерій» став будинок Робі. При його створенні архітектор використовував асиметрію, стрічкові вікна, багатоплановість, і не задіяв орнамент. Однак суспільство не відразу оцінило художню цінність будівлі. Менеджмент чиказького університету хотів

зруйнувати будівлю, щоб на її місці звести кампус для студентів. На щастя, об'єкт був викуплений будівельною фірмою, що врятувало його від знищення [12]. Декор в роботах майстра займав дуже важливе місце. Як правило Райт розробляв меблі, оформляв внутрішній простір будівель. Будинок представляв єдність архітектурно-художнього рішення, не дивлячись на те, що екстер'єр і інтер'єр відрізнялись. Декор в інтер'єрах будинків Райта виглядав не як щось чужорідне, а був невід'ємною його частиною, своєрідною структурою, що органічно вписане у внутрішній простір будинку.

Вивчення творчості відомих майстрів, представників раціоналістичного руху в архітектурі кінця ХІХ-го – початку ХХ-го століть, порівняння їх методів показало спільні риси і підходи до створення новітнього сучасного образу архітектури. Результатом дослідження стала наступна таблиця, що являє собою зібрані принципи в архітектурі «сучасного» руху (рис. 1).

Рис. 1. Принципи в архітектурі «сучасного» руху

Висновки. Архітектори кінця ХІХ-го – початку ХХ-го століть знайшли засоби формування нової архітектури без залучення декору і орнаментів. Архітектура раціоналізму, а потім модернізму

відмовилась від зображувальності в прагненні виражати зміст сучасності. Подальше дослідження змістів і ролі декору в архітектурі повинно виявити і сформувані наступні змісти, прийоми і підходи, оскільки раціоналістичними напрямками архітектура першої половини ХХ-го століття не обмежується.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Крейзер И. И. Декор в архитектуре ХХІ века. *Науковий вісник будівництва*. 2014. №4(78). С. 11-14.
2. Крейзер И. И. Содержательная составляющая декора в формировании эклектики и модерна. *Науковий вісник будівництва*. 2015. №2(82). С. 5-8.
3. Раціоналізм в архітектурі. *Енциклопедія сучасної техніки*: веб-сайт. URL: <http://bibliograph.com.ua/spravochnik-181-4/60.htm>.
4. Тиц А. А., Воробьева Е. В. Пластический язык архитектуры. М.: Стройиздат, 1986. 312 с.
5. Чихольд Я. Новая Типографика. Руководство для современного дизайнера. М.: Издательство студии Артемия Лебедева, 2011. 244 с.
6. *Вікіпедія*: веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/>.
7. Шакурова А. Н. Архитектура Запада и мир искусства ХХ в. М.: Стройиздат, 1990. 318 с.
8. Фремpton К. Современная архитектура. Критический взгляд на историю развития. М.: Стройиздат, 1990. 535 с.
9. Творчість Міс ван дер Роє. *Все что необходимо для экзаменов и зачетов*: веб-сайт. URL: http://4exam.info/book_234_glava_43_TVORCH%D0%86ST_M%D0%86S_VAN_DER_ROE.html.
10. Ле Корбюзье. Архитектура ХХ века. / пер. с французского В. Н. Зайцева и В. В. Фрязинова. М.: Изд-во «Прогресс», 1977. 303 с.
11. Гидион З. Пространство, время, архитектура. М.: Стройиздат, 1984. 455 с.
12. Стиль жизни: 25 вдохновляющих цитат Фрэнка Ллойда Райта. *Le Corbusier Art*: веб-сайт. URL: <https://lecorbusier.ru/25-vдохновляющих-цитат-франка-ллойда-райта/>
13. *Вікіпедія*: веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%>
14. Frank Lloyd Wright. *Мастера архитектуры*: веб-сайт. URL: http://architime.ru/architects/a_frank_lloyd_wright.htm.

Крейзер И. И. ИЗМЕНЕНИЕ РОЛИ ДЕКОРА В АРХИТЕКТУРЕ НА РУБЕЖЕ XIX – XX-го ВЕКОВ. Данная статья является продолжением цикла исследований посвященных определению роли и места декора в формировании архитектурных объектов разных эпох, стилей и

направлений со времен древности и до наших дней. Целью этих исследований является выявление содержательной составляющей декора, приемов и методов использования в формообразовании, а особый интерес представляют те принципы и средства, которые появляются как заменители декора в «современной» архитектуре и следующих направлений ХХ-го - начала ХХІ-го веков. Задачей данной статьи является выявление в работе и методах европейских и американских мастеров конца XIX-го - первой половины ХХ веков принципиально нового понимания задач архитектуры и определения выразительных приемов в формообразовании, которые пришли на смену декора. Методика исследования базируется на изучении творческого почерка мастеров, сравнительном и историко-генетическом анализе. Результатом исследования стали, выявленные тенденции изменения представлений о «современности» архитектуры, принцип отказа от декорирования архитектурной формы был заменен на эстетику чистой поверхности, рационализм геометрии формообразования и т. д. Предполагается дальнейшее исследование смыслов и роли декора в архитектуре, поскольку рационалистическими направлениями архитектура первой половины ХХ века не ограничивается.

Ключевые слова: декор, архитектура, рационализм, формообразование, композиционные приемы.

Kreizer I. CHANGE THE ROLE OF DECOR IN ARCHITECTURE AT THE TURN OF THE NINETEENTH - TWENTIETH CENTURIES.

This article is a continuation of the cycle of studies devoted to determining the role and place of decor in the shaping of architectural objects of different eras, styles and trends from the times of antiquity to the present day. The purpose of these studies is to identify the substantive component of the decor, techniques and methods of use in shaping, and of particular interest are the principles and tools that appear as substitutes for the decor in "modern" architecture and the following directions of the 20th - early 21st centuries. The objective of this article is to identify in the work and methods of European and American masters of the late 19th - first half of the 20th centuries a fundamentally new understanding of the tasks of architecture and the definition of expressive techniques in shaping that replaced the decor. The research methodology is based on the study of the creative writing of the masters, comparative and historical-genetic analysis. The result of the study became the identified trends in the ideas about the "modernity" of architecture; the principle of not decorating the architectural form was replaced with aesthetics of clean surface, rationalism of geometry of shaping, etc. It is assumed further study of the meanings and role of decor in architecture, since the rationalistic directions of the architecture half of the twentieth century is not limited.

Keywords: decor, architecture, rationalism, shaping, compositional techniques.